

प्रकरण - ५

**शिवाजी सावंत यांच्या कादंबरीतील
आक्षेप आणि निराकरण**

मागील प्रकरणात संशोधन विषयाच्या
गाभ्याचा मागोवा घेतल्यानंतर या प्रकरणात
शिवाजी सावंतांच्या कादंबऱ्यावर समीक्षकांनी
घेतलेल्या आक्षेपांचा ऊहापोह करावयाचा आहे.

मृत्युंजय

‘मृत्युंजय’ या कादंबरीचे कथानक पौराणिक आहे. त्यास महाभारताची व्यापक पार्श्वभूमी आहे. व्यासकृत महाभारत या महाकाव्याचे मूळ स्वरूप-वास्तव नजरेपुढे ठेवून या कादंबरीवर आक्षेप घेण्यात आला. कर्णाचे उद्दीकरण झाले असा महत्वपूर्ण आक्षेप घेण्यात आला पण महाभारत हा इतिहास आहे की काल्पित काव्य हा प्रश्न सोडवून पुढे जाता येते. शिवाजी सावंतांच्या प्रतिभेला कर्णाच्या व्यक्तिरेखेत महाभारताच्या पार्श्वभूमीवर आकळलेले भावसत्य ‘मृत्युंजय’ मध्ये चित्रित झाले. त्यातील जाणिव उणिवांचे तपशील आक्षेपांच्या अंगाने शोधता येतील.

१) अर्जुना बरोबर झालेल्या युद्धात जवळ जवळ प्रत्येक वेळी कर्ण हरतो. हे महाभारतातील सत्य लेखकाने धूसर केले आहे. ^१

निराकरण :-

वास्तविकपणे अंतर्मुख वृत्तीच्या कर्णाने वेळोवेळी आपल्या पराजयाचे विश्लेषण करायला हवे होते; परंतु लेखक शिवाजी सावंत यांच्या मनातील कर्णा विषयीची असलेली आदर, आत्मीयता व गौरवाची भावना लेखकाला तसे करून देत नसावी.

कर्णाविषयी लेखक अधिक हळवा व भावूक असल्यामुळे मूळ महाभारतातील काही मूलभूत नैतिक प्रश्न आणि ऐतिहासिक सत्य शिवाजी सावंतांनी प्रकट करण्याचे टाकले आहे.

२) 'मृत्युंजयता' हा एक फसवा खेळ तर नव्हे? आत्मवंचना, परवंचना तर नव्हे?^२

निराकरण :-

शिवाजी सावंतांनी 'मृत्युंजय' ही प्रतिमा कर्ण चरित्राची संघटक प्रतिमा म्हणून उपयोगात आणलेली दिसते. कर्ण चरित्राचा अभ्यास करित असताना त्यांना जो साक्षात्कार झाला असेल अथवा लेखन करित असताना त्या साक्षात्कारातील गर्भित सत्यता जस जशी उघडत गेली असेल अशा त्या साक्षात्काराची प्रतिमा म्हणजे 'मृत्युंजय' होय. मृत्यूवर प्रत्यक्षात विजय मिळविणे हे कोणत्याही मानवास अथवा महामानवास शक्य नाही. त्यामुळे 'मृत्युंजयता' ही वास्तवता नसून ती लाक्षणिकता असल्याचे विचारात घ्यावे लागते

कर्ण हा त्याच्या काही 'जीवननिष्ठांच्या' रूपाने 'मृत्युंजय' ठरतो. त्याचा जीवनार्थ मृत्युंजय ठरतो. नियतिदस जीवनाचा औदार्याने स्वीकार करण्यामुळे त्याच्या चरित्राचा जो आकृतिबंध तयार होतो. त्या आकृतिबंधाची ही अमरता आहे.

कर्णाचे जीवन अनन्यसाधारण व म्हणून त्याचा मृत्युही अनन्य साधारण होय. अजिंक्य ठरलेल्या अर्जुनाला कर्णाच्या अखेरीस निःशस्त्र करून मारण्याची वेळ का येते? कर्णाच्या हातात शस्त्र असताना तो त्यास का मारू शकत नाही? की तो अर्जुनापेक्षा सरसच असतो? याचे उत्तर महाभारताच्या वास्तव लेखनातही मिळत नाही! हे लेखन महाभारतकारांनीही धूसरच केले आहे, असे म्हणावे लागेल. या अनन्या साधारणत्वालाच शिवाजी सावंतांनी 'मृत्युंजयता' म्हटले आहे.